

власного здоров'я, його збереження і формування; забезпечення соціальної та психологічної захищеності, душевного комфорту, життєрадісного світосприймання, високих моральних та естетичних почуттів, вміння знаходити задоволення в творчій діяльності; адаптації до соціальних умов, високого рівня культури спілкування і комунікативних навичок.

Слід пам'ятати, що лише єдність вимог щодо здорового способу життя в родині й дошкільному навчальному закладі сприятиме формуванню в дитини свідомого ставлення до власного здоров'я, а, відтак, родина може сприяти поглибленню знань дитини про власне тіло, догляд за ним та шляхи зміцнення здоров'я, а може, навпаки, мати негативний вплив на формування основ здорового способу життя малюка через несвідому позицію відносно здоров'я свого і своєї дитини батька чи матері, а іноді й обидвох батьків, які не мають серед своїх життєвих пріоритетів цінність здоров'я.

Здоров'я людини залежить від тієї спадкової генетики, яку отримує немовля ще при народженні, від середовища, в якому зростає і перебуває впродовж життя, від рівня медичного обслуговування та від способу життя, який кожна людина свідомо обирає для себе сама. Вплив спадковості на здоров'я дітей маємо на меті розглянути надалі.

1. Беленька Г. Здоров'я дитини – від родини // Беленька Г.В., Богініч О.Л., Машовець М.А., 2006. – 220 с.
2. Лохвицька Л. Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 24 – 27.
3. Організація оздоровчої роботи в ДНЗ / Упорядн. Л.А. Швайка. – Х. : Вид. група “Основа”, 2011. – 319 с.
4. Загородня Л.П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку / Загородня Л.П., Тітаренко С.А., Барсуковська Г.П.

The article discusses the influence of human lifestyle on his health and well-being. The basis of healthy lifestyle among preschoolers will be the knowledge about the structure of the body, the means of preserving and strengthening human health, the necessity of careful attitude to their own health.

Key words: health, healthy lifestyle, preschool age, culture, health.

doi:10.15330/esu.9.151-155

УДК 316.454.52 : 316.356.2 : 613.954

ББК 74.105

Катерина Лисенко-Гелемб'юк, Мар'яна Шуп'яна

ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ ДОШКІЛЬНИКА

У статті досліджено вплив системи спілкування у сім'ї на становлення особистості, визначено психологічні особливості спілкування сучасної сім'ї в контексті зарубіжної та вітчизняної науки, продемонстровано стилі спілкування і поведінки у міжособистісній взаємодії сім'ї, проаналізовано їх вплив на формування особистісної ідентичності, а також обґрунтовано авторську психолого-педагогічну модель трансформації спілкування у сім'ї в особистісному розвитку дошкільника.

Ключові слова: спілкування, трансформація спілкування, дошкільний вік, розвиток, сензитивний період, становлення особистості, стиль спілкування, “Я-повідомлення”.

Пріоритетною ознакою сучасного етапу розвитку психології і педагогіки в Україні є гостра потреба пошуку тих сутнісних характеристик особистості, які б сприяли конструктивному розв’язанню чисельних проблем у всіх формах її активності. До них, насамперед, належать відповідальність, ініціативність, самоорганізація, самодетермінація, творчість, саморозвиток. Фундаментальною у цьому контексті виступає вивчення психологічних особливостей спілкування сучасної сім’ї, та їх вплив на особистісне зростання дошкільника, оскільки взаємовідносини та спілкування у сім’ї є джерелом формування гармонійної, самодостатньої особистості.

Дошкільне дитинство – особливий час людського життя, названий науковцями “періодом первинного фактичного становлення особистості” (О. Леонтьєв). Саме в цей час виникає дитячий обрис світогляду, закладаються основи особистісної культури, з’являються внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті), формується “Я-концепція”, розвивається самосвідомість, створюються передумови для появи елементарних форм відповідального самовизначення [6, с. 10].

Варто зазначити, що на становлення особистості впливає також і спілкування у сім’ї, тому важливо максимально використати цей сприятливий період для того, щоб закласти надійне підґрунтя для формування фундаментальних рис характеру особистості, що розвивається. Актуальними в даному контексті бачаться слова А.А. Бодальова, який зазначає, що “міжособистісне спілкування – необхідна передумова буття людей, без нього неможливе повноцінне формування в людині жодної психічної функції або психічного процесу, жодного блоку психічних властивостей особистості в цілому, а саме темпераменту, характеру, здібностей” [1].

Значення спілкування в сім’ї та його вплив на пізнавальну активність, формування особистості вивчали зарубіжні вчені (А. Адлер, А.А. Бодальов, Ю.Б. Гіппенрейтер, В.С. Грехнєв, Х.Дж. Джайнотт) й вітчизняні (Ш.О. Амонашвілі, О.І. Бакін, А.М. Богуш, Л.В. Бурова, Л.С. Виготський, І.В. Комановський, С.Є. Кулачківська, О.О. Леонтьєв, Н.В. Лисенко, М.І. Лісіна, А.В. Мудрик, З.О. Огороднійчук, Т.О. Пироженко, В.О. Сухомлинський) та ін.

Неоціненний вклад у педагогічну теорію і практику зробили видатні педагоги Я.А. Коменський, П.Л. Лесгафт, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, С.Т. Шацький, М.В. Шелгунов та інші. Їхні думки щодо виховної ролі сім’ї актуальні й сьогодні.

Аналіз досліджуваної літератури засвідчує, що людське “Я” формується в спілкуванні з іншими людьми, які є втіленням усього суспільства [7, с. 9]. Ефективне спілкування сприяє вільному виявленню творчих потенцій дитини, розвитку пізнавальної діяльності, стимулює розвиток ініціативності дошкільника, формує моральні уявленнь, гуманне ставлення до інших, позитивну емоційну спрямованість на оточуючих, взаєморозуміння, співпереживання (В. Котирло, Ю. Приходько), розвиває творчість, самостійність, ініціативність [6, с. 14]. Також у процесі спілкування дитина набуває навичок мови і мислення, предметних дій, опановує основи людського досвіду, пізнає і засвоює правила людських взаєностосунків, притаманні людям властивості характеру, прагнення, ідеали, оволодіває суспільно-історичним досвідом людства, одержує необхідні соціально-етичні знання; під впливом реакції дорослих на явища дійсності у неї виникають певні емоції,

з'являється можливість виробити вміння, навички та звички поводити себе відповідно до моральних норм, тобто вона набуває певного морального досвіду

Сьогодні з прикрістю доводиться констатувати, що спілкування дорослого з дитиною порушується. Це руйнує глибинні зв'язки дорослого світу і світу дітей, збільшує прірву між ними, дегуманізує свідомість дошкільників, для повноцінного розвитку яких необхідна роль дорослого, передусім як особистості, рівноцінної самій дитині [5, с. 6]. Від неправильного спілкування порушується мовленнєвий розвиток, недостатньо формуються пізнавальні та психічні процеси, самооцінка дошкільника є низькою, вони почуваються невпевненими у собі, своїх силах та можливостях, у них зароджується зневіра. Неправильне спілкування “отрує” психіку дошкільника. “Проблемні”, “важкі”, “неслухняні” діти, так само, як діти “з комплексами” – завжди результат неправильно сформованих відносин у родині [2, с. 6]. Таким чином, ми підкреслюємо той факт, що батьків необхідно вчити правильним способам спілкування з дітьми, що конструюються на принципах гуманістичної психології.

Загальний принцип – безумовно приймати дитину – означає любити її не за те, що вона гарна, розумна, а просто так, просто за те, що вона є. Оптимальною умовою особистісного зростання дошкільника є надання йому психологічної підтримки – це означає зуміти в кожному вчинку дитини виділити позитивні сторони. Підтримка може бути виражена в словах: “Ти можеш це зробити”, “Мені подобається, як ти працюєш”, “Я бачу, що ти стараєшся”. Якщо ж поведінка дитини нам не подобається, потрібно чітко сказати їй, що “хоча я, і не схвалюю твоєї поведінки, я поважаю тебе як особистість”. Віра батьків в сили і здібності дитини додає останньому упевненості в собі.

Важливо пам'ятати про слова, які спрямовують віру в себе: “Я знаю, ти зможеш це зробити”, “Ти робиш це дуже добре” і також про слова, що руйнують віру в себе: “Ти міг би зробити це набагато краще”, “Це тобі не під силу”, які не варто використовувати у спілкуванні з дітьми. Психологи знайшли і дуже аргументовано описали спосіб “Активного слухання” – це шлях встановлення кращого контакту з дитиною, спосіб показати, що ви безумовно її приймаєте з усіма її бідами, переживаннями [2, с. 78].

Активно слухати дитину – означає “повертати” їй в бесіді те, що вона вам розповіла, при цьому позначивши її почуття. Навчитися активно слухати непросто. При активному слуханні доводиться уважно спостерігати, емоційно відгукуватися, швидко схоплювати зміст, володіти мовою і багато іншим [3, с. 173].

По-перше, якщо ви хочете послухати дитину, обов'язково поверніться до неї обличчям. Дуже важливо також, щоб її і ваші очі знаходилися на одному рівні. Ваше положення по відношенню до неї і ваша поза – перші і найсильніші сигнали про те, наскільки ви готові її слухати і почути.

По-друге, якщо ви розмовляєте із засмученою дитиною, не слід ставити їй запитання. Бажано, щоб ваші відповіді звучали в стверджувальній формі.

По-третє, дуже важливо в бесіді “тримати паузу”. Після кожної вашої репліки краще за все помовчати. Пауза допомагає дитині розібратися в своєму переживанні і одночасно відчуті, що ви поруч. Помовчати добре і після її відповіді, можливо вона щось і додасть. Дізнатися про те, що дитина ще не готова почути вашу репліку, можна по її зовнішньому вигляду [2, с. 67].

По-четверте, в вашій відповіді також іноді корисно повторити те, що ви зрозуміли, а потім позначити почуття дошкільника.

Вираження своїх почуттів – не менш важлива сторона спілкування, ніж уміння слухати. Ділячись своїми почуттями, ми даємо можливість дошкільнику дізнатися і зрозуміти нас, особливо якщо вони негативні і сильні, ні в якому разі їх не слід тримати в собі. Коли ви говорите про свої почуття, виступайте від першої особи. Повідомте про себе, своє переживання, свою внутрішню ситуацію. Ці висловлювання називаються “Я-повідомленнями”. Вони містять особисті займенники: я, мені, мене і, як правило, починаються словами: “Я не люблю...”, “Мені важко...”, “Мені дуже боляче...”.

Дуже важливо уникати негативних “Ти-повідомлень”, які містять займенники другої особи: ти, тобі, через тебе. Наприклад: “Чому ти знову влаштував такий безлад!?”

Варто зазначити, що “Я-повідомлення” відтворює ваші почуття, знижує рівень емоційного напруження, сприяє довірливому тону спілкування, дозволяє протистояти тиску і маніпуляціям [3, с. 209].

Таким чином, сучасна наука підносить пріоритет сім’ї у вихованні дитини, підкреслюючи, що спілкування з дорослими є головним фактором психічного розвитку з народження дитини упродовж її життя, тому порушення родинного спілкування є одним із найбільш значущих чинників виникнення негативних тенденцій у розвитку дитини. Для забезпечення успішного розвитку комунікативних умінь та формування культури мовленнєвого спілкування дошкільника необхідно враховувати особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку, потреби, які його мотивують, специфіку родинного спілкування.

1. Аметова Є.Р. Про значення сім’ї у формуванні вільної особистості дитини / Є.Р. Аметова // Педагогіка і психологія. – 2006. – №2. – С. 36.
2. Гиппенрейтер Ю.Б. Общайся с ребенком. Как? / Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2010. – 238 с.
3. Гиппенрейтер Ю.Б. Продолжаем общаться с ребенком. Так? / Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2010. – 256 с.
4. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватись // Дошкільне виховання. – 2008. – №5. – С. 16-18.
5. Дорослий у становленні особистості дитини. / Т. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2009. – №12. – С. 6-8.
6. Кононко О. Дитиноцентризм – лейтмотив Базової програми / О. Кононко // Дитячий садок. – 2009. – № 507. – С. 8-14.
7. Лад С. Родинні джерела духовності / С. Лад // Дошкільне виховання. – 2012. – №5. С.- 9-13.

The article studies the impact of communication system in family on the formation of personality, psychological characteristics of communication in modern family in the context of foreign and home science are defined, communication and behavior styles in interpersonal interactions of a family are demonstrated, their impact on the formation of personal identity is analyzed, and also the author's psychological-pedagogical model of communicative transformation in family in the personal development of preschooler is justified.

Key words: communication, transformation of communication, preschool age, development, sensitive period, incipience of personality, style of communication, “I-message”.

doi:10.15330/esu.9.155-158